

Pankovits József Búcsú Sallai Gézától

Sallai Géza (1926–2012) emeritus professzor, korábban tanszékvezető a megtestesült tudós-tanár ideáltípusa volt, és az idei forró augusztusban bekövetkezett halálával a hazai italianisztika nem csak egyik legkiválóbb, külföldön is számon tartott szakértőjét, tudósát veszítettük el, váltig állíthatjuk: az általunk eddig ismert legszimpatikusabb, legtiszteletreméltóbb, legnagyobb szerűbb pedagógusát is. Találkozhattunk kortársai – elődei, követői és kollegái – között kitűnő olaszokkal, ám pedagógiai türelmével, segítőkészségével, lelkiismeretességével senki nem versenyezhetett, amint tanítványainak szeretetében, megbecsülésében, a velük való odaadó foglalkozásban

utól senki sem érte – ha mégis, mutassanak rá az illetőre, vallják meg indokaikat, mert tanárainkról és mestereinkről ez a legkevesebb, amit végezetül elmondhatunk. Sallai Gézáról a legkevesebb még az, hogy született tanár és pedagógus volt, ugyanakkor meglehet: habitusát feltehetően formálhatták első generációs értelmiségi élményei. Trianon után Erdélyből áttelepült szegénysorsú vasutas családban született, tehetségének köszönhetően került az egyetemre, az Eötvös Kollégiumba, majd 1950-től maga is katedrát kapott az ELTE Bölcsészettudományi Karának olasz tanszékén, és fiatalságában rögződött benne az átélt tapasztalatok hatása alatt, hogy az értelmiségi pályához nem elég a tehetség, a szorgalom, a tudás állandó tökéletesítése, az elődök pályaegyengető segítő keze is nélkülözhetetlen a szellemi kibontakozáshoz. Tudása mellett pedagógusi sajátosságát, az ifjak, a kezdők előrejutásának segítségét ő maga a tökélyre vitte. Személye szimpátiát keltett azzal is, hogy tekintélyét nem a magas lóra ülve szerezte, kikezdhetetlen, lefegyverző erejű tudásával vívta ki előttünk. Szimpatikus volt benne az is, hogy a futballpályák (régebbi) szenzációiról (a zseniális Sárosi doktorig vagy Kocka, azaz Kocsis Sanyi fejvesgőljaiig visszamenő szurkolásairól – ferencvárosi lakos létére a Fradinak drukolt) ugyanolyan hosszasan el lehetett vele társalogni, mint a magyar és az olasz borvidékek nedűiről, a magyar és az olasz kulináris élvezetekről. A mai napig emlékezetes, amint első bizonytalan lépteimet tettem Rómában, pontosan elmagyarázta, melyik trattoriában ehető az ösztöndíjhoz szabott áron a legízletesebb fettuccine-fogás. Persze, a leglényegesebb momentum azonban a tudomány világában a delikvenszek bizonytalan lépéseinek kiküszöbölése, a tévedések szakavatott kiszűrése volt.

Mi, akik a komputer előtti időkben diplomáztunk, tanúi lehettünk nem számítógépen pöccögtetett, elütésekkel teli, automatikusan nem javított kezdetleges szövegeink általa

gondosan – mit gondosan, múgonddal történt – elolvasásának, az elütéseket, a stiláris buk fenceket és a filológiai tévelygéseket kigyomláló munkájának, a „produktum” megvitatásának, tartalmi orientációjának, ami maradandó hozadékhoz vezetett bennünket tudásunkban, szakmai felkészültségben, általános kulturális identitásunkban. Aki igényelte, annak folyamatosan segített, folyamatosan alakította-fejlesztette ismereteit, adta át tudását – lett légyen szó irodalomtörténetről, kultúrhistóriáról vagy társadalomtudományokról, mert a bölcsészettudományok mindegyikében otthonosan, tájékozottan mozgott és biztos, segítőkész keze fáradhatatlanul igazította el hozzá forduló hallgatóját. Ez a kéz 2012. augusztus 6-án lehanyatlott, és az egyetem honlapján közölt első – tanszéki kollégáktól származó – megemlékezésben találóan áll: ez a kéz most elengedte a miénket, ezentúl magunkra hagyatva kell dolgoznunk tovább az ő szellemében. A megállapítás a közvetlen tanszéki környezetben kívül tanítványok megszámlálhatatlan sokaságát érinti, mindazokat, akik tudásából profitáltak, nemcsak az olasz nyelv és irodalom tanárai, a fordítók és műfordítók, tolmácsok, költők és írók, újságírók vagy éppenséggel a társ- és társadalomtudományok elkötelezett művelői – mindannyian merítettünk az általa hozzáértő és aprólékosan összeállított szellemi poggyászból. (Szellemi poggyász – Gramsci nyomán egyik kedvelt metafórája, gyakran használta ő is, ám idegen volt tőle a megszokott fordulatok esetében is azok lejárató „cséplése”, állandóan új gondolatok, új ideák, a vizsgált tematika rejtett titkainak felismerésére és azok értelmező formába öntésére biztatott bennünket.)

A tanár úr szak- és kutatási területe az olasz irodalomtörténet több korszaka: a Duecento és Dante kora, Petrarca és a Trecento, a humanizmus, Verga és a verizmus, a decadentizmus és a 20. századi olasz irodalom, hogy ki ne hagyjuk Machiavellit, a Risorgimento korát, de mindenekeelőtt az nem felejthető vele kapcsolatban, hogy valamennyi időszak irodalmának történeti és társadalomtudományi összefüggéseiben a jártassága minden igényt kielégített. Ezzel magyarázható tanítványainak széles tábora, konzultációit kizsákmányoló hallgatóságának színes változatos összetétele. Irodalomtörténeti szakmai méltatását irodalmár kollégái fogják elvégezni, magam mint társadalomtudományokat művelő italianista részben tanítványaként atyai mesteremnek tekintetem és tiszteltem, részben olyan tanítványaként tiszteltem és tisztelem amíg élek, aki – úgy vélem – közel álltam hozzá emberileg, nem utolsósorban a társadalomtudományok és a társadalompolitika megközelítésében és felfogásában, sőt azt is mondhatom, azt is el kell mondanom, hogy felfogásom formálódásában sokat, felbecsülhetetlenül sokat köszönhetek neki. Persze, felfogásunk és világnézetünk alapjai rokonjellegűek, számos vonatkozásban azonosak, mi tagadás politikai meggyőződéseink sem tértek el egymástól. E fórumon szólni minderről helyénvaló kötelezettség, mert a Tanár Úr közéleti és politikai szerepet is betöltött mind az egyetemen, mind azon kívül, szélesebb horizonton. Tevékenységének és személyiségének olyan aspektusairól van szó, amelyek tanítványai közül nem egyet – e sorok íróját is – a külügyi szolgálat felé, vagyis a politika felé irányítottak. Sallai Gézátt behatóan foglalkoztatták társadalmi és politikai kérdések, bizonyos aktivitásra sarkallták, ami magával ragadott bennünket, mert politikai, társadalomtudományi érdeklődésében és e tárgykörökben való elmélyülésében szintén jelen volt a szakmaiság, a szakmai komolyság, az olasz kultúrával való érintkezés kiterjesztésének

az igénye erre a szférára is, az olasz valóság alapos megismerésének a vágya. Ezért vállalta pályája elején, körülbelül pályájának első harmadában delegációk tolmácsolását, ezért politizált itthon és Itáliában. Ezért lehetett ő Dantétól Az *egyeduralalom* fordítója vagy Garibaldi interpretátora, ezért jutott el Gramscihoz – akit szintén fordított, akinek írásait sokoldalúan közvetítette a magyar kulturális életben –, ezért jutott el az olaszországi társadalomtudományos gondolkodáshoz, az olasz politikai gondolat legjelesebbjeihez – akiknek tanulmányozott sora Aldo Morónál sem ért véget –, ezért vizsgálta az olasz társadalom valós kérdéseit, miáltal nyílt látásmódra szert téve tárgyilagosan és toleránsan viszonyult a saját valóságunkhoz, párosítva ezt eredendő emberségével, személyiségét beragyogó humanizmusával. Az ő politikai attitűdje és politikai filozófiája, probléma- és realitás-érzékenysége az fajta emberi minőség volt, ami elviselhetővé tette a kort, amelyben élünk, emberi és politikai minőségének befolyását másokra is, tanítványaira is ebben az értelemben vetette latba, a politikai szakmákat választókat igyekezett valamilyen módon pozitíve bejárható ösvényekre terelni. Politikai filozófiájában megkerülhetetlen realitásnak fogta fel a két világrendszer létét, a pártállam ilyen-olyan velejárait, azonban – felfogása szerint – ezekhez lehetett emberséges kulturáltsággal, opportunus (nem opportunist) magatartással vagy vonalas ostobasággal viszonyulni. Mondanom sem kell, az első kategóriát képviselte. Külső és külsődleges szemlélőnek olykor látszhatott opportunistának is, ám akinek alkalma volt belőről megismerni gondolatvilágát, az tudta, drámának élte meg 1956-ot és 1968-at, az újabb és újabb fordulatokat, és a látszólagos opportunizmuson belül, egész lelkületében folytonos lelkiismeretvizsgálattal, intellektuális feszültséggel, az elveihez csatlakozó, elveivel összeegyeztethető kulturális és politikai következtetések levonásával élte meg a legkülönbözőbb szituációkat. Megeshetett, hogy elégedetlen volt a levont következtetésekkel vagy bizonyos események következményeivel, esetleg önmagával szemben, azonban minden igyekezetével jóindulatú szándékait követte, azoknak kívánt megfelelni. Hitt abban, amit vallott és amit képviselt – hitt egy szabad, igazságos világ megteremthetőségében, a hitén túl tetteivel fáradozott meggyőződésének valóra váltásáért.

Emberi, szakmai és politikai tartása kora ifjúságától jellemezte. A róla szóló legendárium szerint 1945 után el óhajtották volna tántorítani az olasz nyelvtől, mint „fasiszta” nyelvtől, de a kísérlet kudarcba fulladt. A legteljesebb mértékben tudatában volt a kor tipikus melléfogásának: 1945 után a „fasiszta” nyelvű olasz irodalom és kultúra baloldali megújódása egyedülálló, eredményei és teljesítményei releváns napjainkig ható értékeket teremtettek, következésképp a szerencsétlen eltántorító manőver szerencsénkre nem sikerült.

A legendáriumon túl, maradva a közös történelmi-politikai kötelékeinknél személyes mozaikokból összerakott tanúságtevéssel állíthatom, hogy az 1961-es egyetemi felvételi bizottságban első helyre tette annak az '56-os elítélt asszonynak a fiát, akit a legtehetségesebbnek tartott és biztos felvételt akart garantálni a számára. A fiatalembert felvették és később szép jegyzett karriert csinált – megérdemelten. Tudtommal csaknem ugyanígy járt el egyik évfolyamtársam felvételijének ügyében, kinek közvetlen felmenője prominens szélsőjobboldali figurája volt az egyik fővárosi kerület mikrokozmoszának. Talán más hasonló epizódok még meghúzódhatnak az

életútján, szemléltetve, hogy az átélt kor bonyolultabb volt annál, miként azt a korai utókor értékeli, és még bonyolultabb sorsok, emberi életutak szegélyezik, ezeket a leegyszerűsítő értelem egyelőre nem fogja fel. Kár, társadalmi méretű kár, egyszer be kell következnie a kártérítésnek.

Sok-sok vele kapcsolatos élményeim közül a fenti néhányal, fájó szívvel búcsúzok tőle, és csak ismételni tudom szeretett hitvese, családja által a gyászszertartás alkalmára mottóul választott sorokat Juhász Gyulától:

„Nem múlnak el, akik szívünkben élnek,
hiába szállnak árnyak, álmok, évek,
ők itt maradnak bennünk, csöndesen még...”